

اخلاق پروژه

تألیف

آکور اینگی جوناسون - هلگی تور اینگاسون

ترجمه و اضافات

دکتر سعید نظری توکلی (دانشیار دانشگاه تهران)

با همکاری

حامد نصر اصفهانی، مهرداد سرهادی، مونا فروزانفر

شماره مسلسل ۱۰۰۵۴

شماره انتشار ۴۰۸۷

انتشارات دانشگاه تهران

Haukur Ingi Jónasson, 1966	سرشناسه
: آکور اینگی جوناسون، ۱۹۶۶-م.	عنوان و نام پدیدآور
: اخلاق پروژه/ تألیف آکور جوناسون، هلگی تور اینگاسون؛ ترجمه و اضافات سعید نظری توکلی؛ با همکاری حامد نصر اصفهانی، مهرداد سرهادی، منا فروزانفر.	
: تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۸.	مشخصات نشر
: ط، ۲۸۷ص: مصور، جدول.	مشخصات ظاهری
: انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۴۰۸۷.	فروست
: 978-964-03-7355-2	شابک
: فیپا	وضعیت فهرست نویسی
: عنوان اصلی: Project Ethics, c2013.	یادداشت
: کتابنامه: ص. ۲۶۹؛ همچنین به صورت زیرنویس.	یادداشت
: مدیریت طرح‌ها-- جنبه‌های اخلاقی	موضوع
: هلگی تور اینگاسون، ۱۹۶۵-م.	شناسه افزوده
Helgi Þór Ingason, 1965	شناسه افزوده
: نظری توکلی، سعید، ۱۳۴۸-	شناسه افزوده
: نصر اصفهانی، حامد، ۱۳۶۲-	شناسه افزوده
: سرهادی، مهرداد، ۱۳۶۷-	شناسه افزوده
: فروزانفر، منا، ۱۳۶۵-	شناسه افزوده
: دانشگاه تهران. مؤسسه انتشارات	شناسه افزوده
HD۶۹ ۱۳۹۸	رده‌بندی کنگره
۱۷۴/۰۴	رده‌بندی دیویی
۵۷۵۷۰۳۱	شماره کتابشناسی ملی

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در وبلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود و تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.

عنوان: اخلاق پروژه
تألیف: آکور اینگی جوناسون - هلگی تور اینگاسون
ترجمه و اضافات: دکتر سعید نظری توکلی
با همکاری: حامد نصر اصفهانی - مهرداد سرهادی - منا فروزانفر
ویرایش ادبی: فرشاد رضوان
نوبت چاپ: اول
تاریخ انتشار: ۱۳۹۸
شمارگان: ۲۰۰ نسخه
ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مترجمان است»

بها: ۳۷۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>
پخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست مطالب

.....	سخن مترجم	۱
.....	۱ محتوای کتاب	۳
.....	۲ روش پژوهش	۷
.....	درآمدی بر دانش اخلاق و اخلاق حرفه‌ای	۹
.....	۱ بازتعریف علم اخلاق	۹
.....	۲ ساحت‌های علم اخلاق	۱۰
.....	۳ نظریه‌های اخلاقی	۱۳
.....	۱-۳ پیامدگرایی	۱۳
.....	۱-۱-۳ سودگرایی عمل‌نگر	۱۶
.....	۲-۱-۳ سودگرایی قاعده‌نگر	۱۷
.....	۲-۳ وظیفه‌گرایی	۱۹
.....	۱-۲-۳ وظیفه‌گرایی عمل‌نگر	۱۹
.....	۲-۲-۳ وظیفه‌گرایی قاعده‌نگر	۱۹
.....	۳-۳ فضیلت‌گرایی	۲۲
.....	۱-۳-۳ مفهوم‌شناسی فضیلت	۲۶
.....	۲-۳-۳ تفسیرهای گوناگون از فضیلت	۲۷
.....	۳-۳-۳ انواع فضیلت	۲۸
.....	۴-۳-۳ خوانش‌های نظریه‌ی فضیلت‌گرا	۲۹
.....	۵-۳-۳ تمایز با دیگر نظریه‌های اخلاقی	۳۰
.....	۴ اخلاق حرفه‌ای	۳۱
.....	۱-۴ چیستی	۳۱
.....	۲-۴ شاخصه‌ها	۳۶
.....	۵ مفاهیم کاربردی	۳۹
.....	۱-۵ مدیریت	۳۹
.....	۲-۵ پروژه	۳۹

۳-۵	مدیریت پروژه.....	۳۹
۴-۵	اهمیت مدیریت پروژه.....	۴۲
۵-۵	موفقیت پروژه.....	۴۲
۶	راهنماهای اخلاقی.....	۴۴
۱-۶	منشور رفتار حرفه‌ای انجمن مدیریت پروژه بریتانیا (APM).....	۴۵
۱-۱-۶	منشور رفتار حرفه‌ای انجمن مدیریت پروژه بریتانیا.....	۴۵
۲-۱-۶	هدف منشور.....	۴۵
۳-۱-۶	کاربرد منشور.....	۴۶
۴-۱-۶	معیارهای رفتار حرفه‌ای.....	۴۶
۵-۱-۶	مسئولیت‌های فردی.....	۴۶
۶-۱-۶	مسئولیت در برابر حرفه و انجمن.....	۴۷
۷-۱-۶	استاندارد رفتار اخلاقی.....	۴۷
۲-۶	منشور اخلاقی انجمن مدیریت پروژه استرالیا (AIPM).....	۴۸
۳-۶	منشور اخلاقی انجمن مدیریت پروژه ایران.....	۵۱
	دیباچه.....	۵۱
۱-۳-۶	خط‌مشی اخلاقی انجمن مدیریت پروژه ایران در قبال اعضای حقیقی و اعضای.....	۵۲
۲-۳-۶	خط‌مشی اخلاقی انجمن مدیریت پروژه ایران در قبال حامیان انجمن.....	۵۳
۳-۳-۶	خط‌مشی اخلاقی انجمن مدیریت پروژه ایران در قبال متقاضیان و دارندگان.....	۵۳
۴-۳-۶	خط‌مشی اخلاقی انجمن مدیریت پروژه ایران در قبال کارکنان و اعضای.....	۵۴
۵-۳-۶	خط‌مشی اخلاقی انجمن مدیریت پروژه ایران در قبال دولت و منافع ملی.....	۵۵
۵۹	درباره نویسندگان.....	
۶۱	سپاسگزاری.....	
۶۵	درآمد.....	
۶۵	۱ اخلاق پروژه.....	
۶۸	۲ مروری بر مطالب کتاب.....	
۷۳	فصل اول: مسیر بحرانی اخلاق پروژه.....	
۷۳	۱ اخلاق چیست؟.....	
۷۹	۲ حوزه دانش مدیریت پروژه.....	

فهرست □ ج

۳	مسیر بحرانی.....	۸۲
مورد اول: آدم و توانمندسازی.....		
۴	اخلاق پروژه.....	۸۵
۵	چگونه اخلاق، فقط اخلاق نیست؟.....	۸۶
۶	چهار نظریه.....	۸۹
۷	طبیعت مسائل اخلاقی.....	۹۳
مورد دوم: بائو و پروژه رسلد.....		
۸	کسب و کار، مهندسی و خودشکوفایی.....	۹۵
۹	راهنماها، کتاب‌های دانشی و کدهای اخلاقی.....	۹۷
۱۰	اخلاق پروژه در عمل: مطالعه ایسلندی.....	۹۸
۱۱	رفتار، کردار و مدیریت.....	۱۰۳
پرسش‌هایی برای تأمل بیشتر.....		
۱۰۶		۱۰۶
۱۰۸		۱۰۸

فصل دوم: اخلاق ناشی از نتیجه: اخلاق فضیلت‌گرا.....

۱	اخلاق فضیلت‌گرا.....	۱۱۱
۲	منشأ اخلاق فضیلت‌گرا.....	۱۱۱
۳	حکمت عملی.....	۱۱۳
مورد سوم: عبدالحکیم و کریتیج.....		
۴	چه کاری باید انجام داد؟.....	۱۱۸
۵	خوب بودن در کاری که انجام می‌دهیم.....	۱۲۱
۶	مدیر پروژه شایسته.....	۱۲۲
مورد چهارم: ماریسول و چموفلگ.....		
۷	شایستگی و تعهد.....	۱۲۳
۸	حرفه‌ای‌گرایی.....	۱۲۵
۹	تطابق با فضیلت.....	۱۲۷
پرسش‌هایی برای تأمل بیشتر.....		
۱۳۸		۱۳۸

فصل سوم: اخلاق نتیجه‌گرا: اخلاق سودگرا.....

۱	اخلاق سودگرا.....	۱۳۹
۲	موفقیت و ارزش.....	۱۳۹
		۱۴۸

۱۵۱	۳	کارایی و اثربخشی
۱۵۳	۴	سودگرایی و موفقیت مدیریت پروژه
۱۵۵	۵	سودگرایی و موفقیت پروژه
۱۵۶	۶	موفقیت پروژه و مدیریت پروژه موفق
۱۵۹	۷	معیارهای موفقیت پروژه و عوامل موفقیت پروژه
۱۶۳	۸	چارچوب‌های چندبعدی عامل موفقیت
۱۶۴		مورد پنجم: آریز و پرواز
۱۶۴	۹	بازسازی مدیریت پروژه

فصل چهارم: اخلاق پروژه‌های فرآیندمحور: اخلاق وظیفه‌گرا (وظیفه‌شناسی)

۱۷۱	۱	وظیفه و قانون‌های بازی
۱۷۵	۲	چارچوب عوامل حیاتی موفقیت
۱۷۷		مورد ششم: ناتاشا و اتیلیبریوم
۱۷۸	۳	مفهوم مبهم مسئولیت
۱۸۰	۴	قانون آهنین وظیفه
۱۸۴	۵	مسئولیت‌های کمینه و بهینه
۱۸۵	۶	چه کسی تصمیم می‌گیرد؟
۱۸۷		مورد هفتم: جرارد و الکترا
۱۸۷	۷	نقش‌ها و عملکردها
۱۸۸	۸	ترس از مقامات
۱۹۰	۹	تعهد و احساس وظیفه
۱۹۲		پرسش‌هایی برای تأمل بیشتر

فصل پنجم: پروژه‌های فرآیندمحور

۱۹۵		اخلاق فرآیندگرا: اخلاق حق‌گرا
۱۹۵	۱	امتیازهای مدیریت پروژه
۱۹۸	۲	حقوق پروژه
۱۹۹	۳	حقوق جهانی
۲۰۷		شما برابری را چگونه می‌فهمید؟
۲۰۸	۴	قرارداد اجتماعی

فهرست □ خ

۲۱۳	۵ ادعا نسبت به اموال و سود.....
۲۱۵	۶ عدالت و فرصت.....
۲۲۱	۷ رفتار مناسب.....
۲۲۲	۸ ذی‌نفعان و قرارداد پروژه.....
۲۲۶	مورد هشتم: ستیاک و مورماست.....
۲۲۸	۹ پایداری و حقوق طبیعت.....
۲۳۰	مورد نهم: شما و ویندپیک.....

فصل ششم: ارزیابی پروژه و ریسک‌ها..... ۲۳۳

۲۳۴	۱ مدیریت ریسک سنتی.....
۲۳۵	۲ مدیریت ریسک کلنگر.....
۲۳۷	پرسش‌هایی برای تأمل بیشتر.....
۲۳۸	۳ مدیریت ریسک‌های اخلاقی پروژه.....
۲۴۱	۴ حوزه جدید اخلاق پروژه.....
۲۴۳	۵ جاده‌های پهن و مسیرهای باریک.....
۲۴۳	۶ حرکت به سوی آینده در طول مسیر بحرانی.....
۲۴۴	۷ عوامل کلیدی.....
۲۴۶	۸ عناصر ضروری پروژه و اصول اخلاقی.....
۲۴۹	۹ چگونه از ابزار اخلاق پروژه استفاده کنیم؟.....
۲۵۰	دو مورد برای امتحان ابزار اخلاق پروژه.....
۲۵۰	مورد دهم: حساب‌های کانتراورشیا، نوع جدید حساب‌های پس‌انداز در اروپا.....
۲۵۲	مورد یازدهم: کابل برق بین لیبرتیا و اروپا.....

نتایج..... ۲۵۵

نمایه..... ۲۵۹

علایم اختصاری..... ۲۷۹

منابع..... ۲۸۱

۱ فارسی و عربی..... ۲۸۱

۲ انگلیسی..... ۲۹۰

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱-۱ چشم شایستگی انجمن بین‌المللی مدیریت پروژه ۸۴
- شکل ۲-۱ ماتریس اخلاق پروژه ۹۵
- شکل ۳-۱ اخلاق نقطه تعادلی بین دو ارزش رقابتی پیدا می‌کند ۹۶
- شکل ۴-۱ درصد مختلف شرکت‌کنندگان در پژوهش اخلاقی ایسلند ۱۰۵
- شکل ۵-۱ میزان تجربه افراد مورد مطالعه در مدیریت پروژه ۱۰۵
- شکل ۱-۲ فضیلت یک مسیر یا تعادل طلایی بین دو بیشینه ۱۱۶
- شکل ۱-۳ هدف اخلاق سودگرا، بیشینه کردن سود برای بیشترین تعداد افراد ممکن ۱۴۰
- شکل ۲-۳ گستره موفقیت در چرخه حیات پروژه ۱۵۸
- شکل ۳-۳ مدل تعالی پروژه ۱۶۰
- شکل ۱-۴ وظیفه یک مسیر مستقیم تعهد ناگزیر و قطعی است ۱۷۲
- شکل ۱-۵ اخلاق حق‌گرا، پایه حقوق همه را به‌طور کامل مساوی فرض می‌کند ۱۹۸
- شکل ۱-۶ راهنمای ارزیابی و مدیریت ریسک پروژه ۲۳۶
- شکل ۲-۶ لایه‌های ریسک (شامل ریسک‌های اخلاقی) و عوامل اصلی تصمیم‌گیری ۲۴۰
- شکل ۳-۶ ماتریس اخلاق پروژه و پرسش‌هایی برای شناسایی ریسک‌های بالقوه ۲۴۲
- شکل ۴-۶ ابزار اخلاق پروژه ۲۴۸

سخن مترجم

حرفه‌مندی و پایبندی صاحبان حرف به اصول اخلاقی از جمله بنیان‌های مشترک رفتار ایرانیان از عهد باستان بوده است. از زمان داریوش بزرگ به بعد، انجمن‌های گوناگون حرفه‌مندان و پیشه‌وران با الگوی اتحادیه بنایان آزاد (که پیشتر در مصر و فلسطین تشکیل شده بود) در سراسر امپراتوری ایران شکل گرفت و با تحولات اجتماعی و اقتصادی همساز شد و بعد از اسلام نیز به صورت جرگه‌های فتیان و اصناف تداوم یافت.^۱ ایرانیان از پرورش صفات ممتاز برای کسب مهارت فنی و حرفه‌ای غافل نبودند؛ اما تحصیل هر نوع مهارت و تخصصی را وقتی سودمند می‌دانستند که همراه با فضایل اخلاقی باشد. بخش شایان ملاحظه‌ای از اندرزنامه‌ها که وارد ادبیات بعد از اسلام شده است، لزوم آموزش اخلاق را هنگام آموزش حرفه‌ای گوشزد می‌کند.^۲

در سده چهارم هجری اخلاق و آموزش حرفه‌ای نیز با همان الگو و مبانی پیش از اسلام، گسترده و وارد زندگی مردم شد.^۳ فتوت‌نامه‌های مربوط به سده‌های هشتم تا دوازدهم هجری به رسوم و آیین‌هایی می‌پردازند که طبقات و اصناف باید فرا گیرند و به آنها عمل کنند. در این فرآیند محتوای فتوت‌نامه‌ها به تدریج جنبه صنفی یافت. تعیین چارچوب اخلاق حرفه‌ای (مسئولیت‌ها، رفتار در محیط کار و زندگی شغلی) برای پیشه‌ها و سازماندهی اصناف برای اهل حرفه، موضوع اصلی فتوت‌نامه‌ها شد. از آنجا که پذیرش فتوت و موازین اخلاقی آن از سوی اهل حرفه خودجوش و داوطلبانه بود، پایبندی به این موازین از باور قلبی و اعتقادی نشأت می‌گرفت.^۴ برای مثال در «مینوی خرد» به‌عنوان یک متن اخلاقی باستانی آمده است: «وظیفه مزدوران این است که آن کاری را که ندانند، دست بدان نبرند و آنچه دانند، خوب و با دقت انجام دهند و مزد عادلانه خواهند.»^۵

آن‌گونه که ملاحظه می‌شود، برای ورود به یک حرفه، ابتدا نیازمند وجود شایستگی‌های اخلاقی ناظر به آن حرفه هستیم که مهم‌ترین آنها، داشتن دانش تخصصی است. دانش تخصص نسبت به حوزه

۱. فریور، مهدی (۱۳۸۸)، *اخلاق حرفه‌مندی و پیشه‌وری در ایران باستان*، تهران: پژوهشگاه مطالعات فرهنگی و اجتماعی: ۲۹-۳۰.

۲. همان: ۲۶-۳۷.

۳. قابوس بن وشمگیر (۱۳۷۳)، *قابوسنامه*، تصحیح غلامحسین یوسفی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی: ۲۴۰-۲۶۴.

۴. کاظم‌بیگی، محمدعلی (۱۳۸۸)، *اخلاق حرفه‌ای و باورهای دینی در بازار ایران*، تهران: پژوهشگاه مطالعات فرهنگی و اجتماعی: ۴۹۷-۴۹۸.

۵. ر.ک: تفضلی، احمد (۱۳۸۵)، *مینوی خرد*، چ چهارم، انتشارات توس، پرسش ۳۱: ۴۹؛ فریور، *اخلاق حرفه‌مندی و پیشه‌وری در ایران باستان*، همان: ۲۸؛ خانلری، مجید (۱۳۸۸)، *ارزش‌های اخلاقی نزد ساسانیان (اخلاق حرفه‌ای در تمدن ایران و اسلام)*، تهران: پژوهشگاه مطالعات فرهنگی و اجتماعی: ۸۷-۸۸.

عملکردی در یک حرفه سبب می‌شود تا حرفه‌مند تنها به انجام دادن کاری همت گمارد که به آن آگاهی دارد و از اقدام به هر کاری که نسبت به آن آگاهی ندارد یا آگاهی کامل و کافی ندارد، بپرهیزد (آن کاری را که ندانند دست بدان نبرند). روشن است که داشتن آگاهی، شرط لازم برای ورود به حرفه است و نه شرط کافی برای آن؛ از این‌رو، افزون بر دانش، حرفه‌مند باید بتواند با برخورداری از مهارت، کاری را که عهده‌دار انجام دادن آن است، به‌خوبی و درستی انجام دهد (و آنچه دانند، خوب و با دقت انجام دهند). طبیعی است چنین فردی از آنجا که از حرفه خود روزگار سپری می‌کند و زندگی می‌گذراند، باید کسب درآمد کند؛ به همین دلیل درآمدزایی رکن سوم حرفه‌ای بودن است (و مزد عادلانه خواهند). بدین ترتیب، سه رکن دانش، مهارت و درآمدزایی در شکل‌گیری حرفه مورد تأکید ایرانیان باستان بوده است.

حرفه‌مندی و پیشه‌وری در اروپا از سده یازدهم با الگوی مرسوم در جهان اسلام شکل گرفت و آن نیز از الگوی ایرانی پیش از اسلام بوده است.^۱ وضعیت کنونی جهان صنعتی از توسعه گستره اخلاق حرفه‌ای در جوامع صنعتی نشان دارد. از نظر «کی و پاپکن» لحاظ کردن ارزش‌های اخلاق در برنامه‌ریزی و فرآیند تصمیم‌گیری راهبردی سازمان، موجب استفاده بهتر از منابع نیز می‌شود؛ زیرا وجود توجیهات اخلاقی برای اقداماتی که سازمان‌ها در داخل خود انجام می‌دهند و نشان دادن تعهدات اخلاقی سازمان به افکار عمومی، جزء جدایی‌ناپذیری از فعالیت‌های سازمان‌ها برای بهبود عملکرد و کسب موفقیت است.^۲

به‌هرحال، شدت یافتن نیاز جهانی به اخلاق حرفه‌ای در چند دهه اخیر، گسترش اخلاق حرفه‌ای و سازمان‌های اخلاق در عصر جهانی شدن و فراصنعتی، ضرورت توصیف و تبیین وضعیت اخلاق حرفه‌ای را بیش‌ازپیش نمایان کرده و آرام‌آرام، انگیزه توجه به این دانش و بهره‌مندی از ظرفیت‌های آن را برای تعالی رفتاری میان صاحبان حرف بالا برده است.

هرچند تدوین منشور و کدهای اخلاقی برای صاحبان حرف در سال‌های اخیر روندی شتابناک داشته؛ اما مبانی معرفتی - فلسفی این ارزش‌ها و بایستگی‌های اخلاقی کمتر مورد توجه اندیشمندان قرار گرفته است. این ضعف به‌ویژه زمانی که قرار شد برای دانشجویان مقطع دکتری مدیریت پروژه در قالب دو واحد درسی، اخلاق حرفه‌ای - سازمانی را آموزش دهیم، بیش‌ازپیش نمایان شد.

۱. فریور، اخلاق حرفه‌مندی و پیشه‌وری در ایران باستان، همان: ۴۱.

۲. رک: کوشا، مرتضی و رفیعی، محمود (۱۳۸۶)، پیامدهای مدیریت اخلاق‌مدار در توفیق سازمان‌های عصر اطلاعات، پنجمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت؛

Key Susan & Samuel J Popkin (1998), "Integrating Ethics In To Management Process", management Decision, V.36, N.5, P331.

۱ محتوای کتاب

کتاب *اخلاق پروژه*^۱ نوشته مشترک آکور جوناسون^۲ و هلگی اینگاسون^۳ که به وسیله انتشارات تایلور^۴ در سال ۲۰۱۳ در انگلستان منتشر شد، هم از آن جنبه که نویسندگان افزون بر داشتن دانش فنی، در حوزه علوم انسانی نیز دارای تخصص‌اند و هم از آن نظر که در صدد تبیین فلسفی و تبیین مبانی دانش اخلاق حرفه‌ای است، اهمیت دارد.

نویسندگان ابتدا خود را از نظر علمی - تحصیلی و فعالیت‌های شغلی معرفی (درباره نویسندگان) و سپس از تمام افرادی که به صورت مستقیم و غیرمستقیم آنها را در نگارش این کتاب یاری کردند سپاسگزاری کرده‌اند (سپاسگزاری). آن گونه که محتوای این بخش نشان می‌دهد، نویسندگان از اعضای هیأت علمی دانشگاه بوده‌اند و افزون بر داشتن تخصص در علوم فنی - مهندسی دارای سوابق دانشی در حوزه علوم انسانی هستند. چنین چیزی در کشور ما کمتر دیده می‌شود. بی‌توجهی به میان‌رشته‌ای بودن مباحث اخلاق کاربردی به صورت عام و اخلاق حرفه‌ای به صورت خاص، سبب شده است تا جامعه مهندسان متولی امر «اخلاق مهندسی» شوند و جامعه پزشکان نیز عهده‌دار حوزه اخلاق پزشکی باشند. مهم‌ترین نتیجه چنین واقعیت تلخی، عدم موفقیت جامعه علمی کشور در گسترش فرهنگ حرفه‌ای در میان صاحبان حرف مختلف است و دانشی با اهمیت فراوان، به امری فانتری برای نمایش تبدیل شده است که هرازگاهی محور گفت‌وگو در همایش‌های داخلی قرار می‌گیرد یا در قالب نشر مقاله، تنها به واگویی سخنان اندیشمندان غربی می‌پردازند، بدون آنکه از مبانی فکری و معرفتی آنان در طرح چنین مباحثی باخبر باشند.

به ادعای نویسندگان، اشتیاق دو تن از دانشجویان برای طرح مباحث اخلاقی در حوزه مدیریت پروژه، آنها را ترغیب به نگارش کتاب کرده است. بخشی از محتوای کتاب حاصل تحقیق دانشجویی دو تن از دانشجویان کارشناسی ارشد رشته مدیریت پروژه و رشته علم است. بیان چنین مطلبی از سوی نویسندگان، نشانگر رابطه دوسویه استاد - دانشجو در تولید علم خواهد بود؛ همچنانکه نشان می‌دهد اگر پروژه‌های دانشجویی درست و هدفمند انتخاب شوند، می‌توانند بسترساز تحولات علمی کوچک و بزرگ خواهند بود. در کشور ما با وجود اجرای دوره دکتری مدیریت پروژه در دو دانشگاه بزرگ کشور، متأسفانه چنین پیامد دانشی به چشم نمی‌خورد.

آن گونه که از جلد کتاب و محتوای آن برمی‌آید، نام کتاب، اخلاق پروژه (Project Ethics) است. نویسندگان هیچ توضیحی درباره انتخاب این نام برای کتاب خود ارائه نمی‌کنند، اما «پروژه» نه خود حرفه است و نه صاحب حرفه تلقی می‌شود؛ به همین دلیل، شاید عنوان «اخلاق مدیریت پروژه» یا

1. Project Ethics
2. Haukur Ingi Jonasson
3. Helgi Thor Ingason
4. Taylor & Francis Ltd

«اخلاق در اجرای پروژه» مناسب‌تر باشد، مانند اخلاق پزشکان و اخلاق مهندسان یا اخلاق پزشکی و اخلاق مهندسی. به عبارت دیگر، اخلاق ناظر به فعالیت و رفتار انسان است و به شیء خارجی اضافه نمی‌شود و به همین دلیل نمی‌توان ادعا کرد: اخلاق سد، ولی می‌توان از اخلاق سدسازی یا اخلاق سدسازان سخن گفت. به هر حال، عنوان اخلاق پروژه آن‌گونه که در این کتاب به کار رفته است، هرچند رایج نیست، چندان عجیب هم به حساب نمی‌آید، چون در برخی از منابع اخلاقی، گاهی از دانشی با عنوان «اخلاق محیط‌زیست» نیز یاد می‌شود.

در مقدمه کتاب (درآمد) نویسندگان ضمن بیان هدف خود از نگارش کتاب (اخلاق پروژه)، گزارشی نه‌چندان کافی و روشن از محتوای کتاب (مروری بر مطالب کتاب) ارائه می‌کنند. توضیحات نویسندگان بیانگر این واقعیت است که در زیست‌بوم آنها (همچون کشور ما) دانش اخلاق مدیریت پروژه نوپا بوده و مورد غفلت قرار گرفته است. مجریان پروژه‌های مختلف، تنها درگیر انجام دادن آنها هستند و کمتر به جنبه‌های اخلاقی انجام دادن آن پروژه توجه‌ها دارند. همچنین جامعه ايسلندی محل انجام دادن پژوهش‌های میدانی این کتاب نیز از مشکلات اخلاقی بسیاری از جمله: رشوه‌خواری، سرقت، بی‌صدقتی، آزار جنسی، نبود امنیت شغلی برای کارکنان و بی‌توجهی به حقوق ذی‌نفعان رنج می‌برد. بیان چنین گزارشی از سوی نویسندگان نشان از شهامت اخلاق آنها دارد. ایشان به جای استفاده از روش انکار، ندیدن یا توجیه کردن مشکلات اخلاقی خود، در صدد هستند با استفاده از ظرفیت دانش اخلاق مدیریت پروژه، این مشکلات را از بین ببرند یا به کمترین میزان ممکن برسانند. انتظار می‌رود مدیران اجرایی کشور ما نیز با استفاده از روش دیدن مشکلات و تلاش برای حل کردن آنها، گام‌های مؤثری در اخلاقی‌سازی اجرای پروژه‌های مختلف کشور بردارد.

کتاب دارای شش فصل و یک نتیجه‌گیری است. در فصل اول با عنوان «مسیر بحرانی اخلاق پروژه» نویسندگان کوشیده‌اند در قالب یازده مطلب (۱- اخلاق چیست؟ ۲- حوزه دانش مدیریت پروژه؛ ۳- مسیر بحرانی؛ ۴- اخلاق پروژه؛ ۵- چگونه اخلاق، فقط اخلاق نیست؟ ۶- چهار نظریه؛ ۷- طبیعت مسائل اخلاقی؛ ۸- کسب‌وکار، مهندسی و خودشکوفایی؛ ۹- راهنماها، کتاب‌های دانشی و کدهای اخلاقی؛ ۱۰- اخلاق پروژه در عمل: مطالعه ايسلندی؛ ۱۱- رفتار، کردار و مدیریت)؛ ضمن بیان ادبیات تحقیق، گزارش کوتاهی از دانش اخلاق و اخلاق در حوزه مدیریت پروژه و نظریات اخلاقی موجود را برای تحلیل رفتار رهبران و مدیران پروژه ارائه کنند. مطالعه این فصل نشان می‌دهد که نویسندگان تعریف مشخصی از دانش اخلاق ارائه نکرده و با دقت توضیح نداده‌اند که بر اساس کدام رویکرد به دانش اخلاق، مطالب خود را طرح می‌کنند. چنین روشی چندان هم تازه نیست؛ زیرا برخی از عالمان علم اخلاق بر این باورند که تنوع ساحت‌های این دانش سبب می‌شود نتوان تعریف فراگیر و یکپارچه‌ای برای این دانش بیان کرد. به همین علت با تقسیم اخلاق به سه ساحت اخلاق توصیفی، اخلاق هنجاری

و فرااخلاق، هریک از این حوزه‌ها را تعریف کرده‌اند. به نظر می‌رسد نویسندگان نیز از همین روش بهره‌گرفته‌اند.

بنا بر نظر نویسندگان، اخلاق به دو گونه اصلی نتیجه‌گرا و فرآیندگرا تقسیم و هرکدام به دو گونه فضیلت‌گرا و سودگرا، همچنین وظیفه‌گرا و حق‌محور تقسیم می‌شود.

عنوان فصل دوم کتاب، «اخلاق ناشی از نتیجه: اخلاق فضیلت‌گرا» است و پیرامون ۹ مطلب به این ترتیب گفت‌وگو می‌کنند: ۱- اخلاق فضیلت‌گرا؛ ۲- منشأ اخلاق فضیلت‌مدار؛ ۳- حکمت عملی؛ ۴- چه کاری باید انجام داد؟ ۵- خوب بودن در کاری که انجام می‌دهیم؛ ۶- مدیر پروژه شایسته؛ ۷- شایستگی و تعهد؛ ۸- حرفه‌ای‌گرایی؛ ۹- تطابق با فضیلت.

نظریه فضیلت‌گرایی منسوب به فیلسوفان باستانی برجسته‌ای همچون سقراط و افلاطون و ارسطوست؛ اما اینکه به جای فضیلت‌گرایی از واژه سعادت‌گرایی استفاده کنیم، همان چیزی که ارسطو از آن با عنوان «اودیمونیا» یاد کرده است، پرسش اساسی است. همچنین آیا فضیلت‌گرایی را گونه‌ای از نظریات اخلاقی نتیجه‌گرا بدانیم یا پیامدگرا خود پرسش مهمی است. به هر حال فضیلت‌گرایی از همان آغاز تا دوره معاصر با قرائت‌های مختلفی روبه‌رو بوده است، همچنان که چپستی مفهوم فضیلت نیز با تحولات زیادی روبه‌رو بود که نویسندگان به‌سادگی از کنار آن گذشته‌اند. رابطه میان فضیلت و رذیلت اخلاقی، خاستگاه فضایل و رذایل اخلاقی در نفس (روح) آدمی از مهم‌ترین کاستی‌های این فصل هستند.

نویسندگان برای فصل سوم عنوان «اخلاق نتیجه‌گرا: اخلاق سودگرا» را برگزیده‌اند و ۹ محور را به این ترتیب مطرح کرده‌اند: ۱- اخلاق سودگرا؛ ۲- موفقیت و ارزش؛ ۳- کارایی و اثربخشی؛ ۴- سودگرایی و موفقیت مدیریت پروژه؛ ۵- سودگرایی و موفقیت پروژه؛ ۶- موفقیت پروژه و مدیریت پروژه موفق؛ ۷- راهکارهای موفقیت پروژه و عوامل موفقیت پروژه؛ ۸- چارچوب‌های چندبعدی عامل موفقیت و ۹- بازسازی مدیریت پروژه.

هرچند سودگرایی در دوره معاصر به جرمی بن‌تام و جان استوارت میل برمی‌گردد؛ آنها بنیانگذار چنین تفکری نبوده‌اند. لذت‌گرایی آریستیپوسی و اپیکوری بدون شک، سرآغاز نظریه سودگرایی است؛ همچنانکه پس از بن‌تام و میل نیز این نظریه دچار تحولات اساسی شده است. عدم توجه به سیر تاریخی سودگرایی، عدم توضیح تفاوت میان سود و زیان با لذت و درد، همچنین روش‌های مختلف محاسبه سود و زیان‌های کمی و کیفی از جمله کاستی‌های جدی محتوای این فصل هستند.

نویسندگان، فصل چهارم کتاب را با عنوان «اخلاق پروژه‌های فرآیندمحور: اخلاق وظیفه‌گرا (وظیفه‌شناسی)» آغاز می‌کنند و در آن ۹ مطلب را به این ترتیب مطرح می‌کنند: ۱- وظیفه و قانون‌های بازی؛ ۲- چارچوب عوامل حیاتی موفقیت؛ ۳- مفهوم مبهم مسئولیت؛ ۴- قانون آهنین وظیفه؛ ۵- مسئولیت‌های کمینه و بهینه؛ ۶- چه کسی تصمیم می‌گیرد؟ ۷- نقش‌ها و عملکردها؛ ۸- ترس از مقامات و ۹- تعهد و احساس وظیفه.

وظیفه‌گرایی کانتی با همه اهمیت که در تحلیل اخلاقی رفتارهای فردی و جمعی دارد، از آنجا که مبتنی بر پذیرش امر مطلق است و در بسیاری از موارد، موضوع برای تحقق چند امر مطلق و قاعده اخلاقی محقق می‌شود که امکان عمل به همه آنها وجود ندارد؛ با مشکل اساسی روبه‌رو است. به همین دلیل دیوید راس^۱ (۱۸۷۷-۱۹۷۱) ضمن پذیرش وظیفه‌گرایی کانت و باور به وجود امر مطلق در داوری‌های اخلاقی با نگارش دو کتاب با عنوان «درست و خوب»^۲ در سال ۱۹۲۰ و «بنیان‌های اخلاقی»^۳ در سال ۱۹۳۰ تلاش کرد، نظریه اخلاقی وظیفه‌گرا را بازسازی کند. نویسندگان در کتاب خود به قرائت‌های مختلف از اخلاق کانتی، همچنین نقدهای وارد بر آن توجه نداشته و کوشیده‌اند بر اساس این نظریه اخلاقی، رفتار مدیران پروژه را ارزیابی اخلاقی کنند.

در فصل پنجم با عنوان «پروژه‌های فرآیندمحور: اخلاق فرآیندگرا: اخلاق حق‌گرا» نویسندگان کوشیده‌اند در ضمن طرح ۹ مطلب به این ترتیب: ۱- امتیازهای مدیریت پروژه؛ ۲- حقوق پروژه؛ ۳- حقوق جهانی؛ ۴- قرارداد اجتماعی؛ ۵- ادعا نسبت به اموال و سود؛ ۶- عدالت و فرصت؛ ۷- رفتار مناسب؛ ۸- ذی‌نفعان و قرارداد پروژه؛ ۹- پایداری و حقوق طبیعت؛ مسئله اجرای پروژه‌ها را در قالب نظریه حق‌گرا بررسی کنند. حق‌گرایی در اخلاق از جمله مهم‌ترین مباحث مطرح در این دانش است که از جهات مختلفی اهمیت فراوانی دارد.

تفاوت میان حق‌گرایی و وظیفه‌گرایی کانتی و جایگاه منشأ غیرانسانی (الهی) برای حقوق انسانی از جمله مباحث مهم در این فصل است که نویسندگان آن را بررسی نکرده‌اند.

آخرین و ششمین فصل کتاب دارای این عنوان است: «ارزیابی پروژه و ریسک‌ها. نویسندگان در خلال ۹ مطلب به این ترتیب: ۱- مدیریت ریسک سنتی؛ ۲- مدیریت ریسک کل‌نگر؛ ۳- مدیریت ریسک‌های اخلاقی پروژه؛ ۴- حوزه جدید اخلاق پروژه؛ ۵- جاده‌های پهن و مسیرهای باریک؛ ۶- حرکت به سوی آینده در طول مسیر بحرانی؛ ۷- عوامل کلیدی؛ ۸- عناصر ضروری پروژه و اصول اخلاقی و ۹- چگونه از ابزار اخلاق پروژه استفاده کنیم؟ بحث ارزیابی پروژه را پی‌گرفته‌اند. یکی از مهم‌ترین مباحث این فصل، پیشنهاد یک ابزار برای سنجش اخلاقی عملکرد مدیران پروژه است.

نویسندگان با یک جمع‌بندی از مطالب پیش‌گفته خود (نتایج)، کتاب را به پایان می‌برند؛ اما به‌جای آنکه یافته‌های خود را بر اساس فصل‌های شش‌گانه کتاب بیان کنند تا خوانندگان بتوانند با مرور مطالب آن، نگرشی کلی نسبت به محتوای کتاب پیدا کنند، بیشتر به بیان انتظارات و امیدهای خود بسنده کرده‌اند.

باوجوداین، یکی از مهم‌ترین مزیت‌های این کتاب، تبیین نظریه‌های چهارگانه اخلاقی فضیلت‌گرا، سودگرا، وظیفه‌گرا و حق‌محور در قالب رخدادهای واقعی است. نویسندگان در خلال توضیح نظریه‌های

1. W. D. Ross

2. The Right and the Good

3. Foundations of Ethics

اخلاقی، یازده مورد از رخداد‌های واقعی را که مدیران پروژه در کشور ایسلند یا کشورهای دیگر با آن روبه‌رو بوده‌اند، بیان کرده‌اند و سپس کوشیده‌اند آنها را بر اساس یکی از آن نظریه‌های اخلاقی و در برخی موارد با چند نظریه اخلاقی تحلیل کنند. این موارد عبارتند از: آدام و توانمندسازی، بائو و پروژه رِسلد، عبدالحکیم و کریتیج، ماریسول و چموفلگ، آییز و پرواز، ناتاشا و اتیلیبریوم، جرارد و الکترا، ستیاک و مورماست، شما و ویندپیک، حساب‌های کانتراورشیا، نوع جدید حساب‌های پس‌انداز در اروپا و سرانجام، کابل برق بین لیبرتیا و اروپا.

استفاده از روش موردپژوهی در تحلیل مسائل اخلاقی در حوزه اخلاق پزشکی، رواج بیشتری داشته است. انتظار می‌رود با کاربست این روش و محسوس کردن مسائل اخلاقی، گام مؤثری در ترویج اخلاق حرفه‌ای - سازمانی برداشته شود.

۲ روش پژوهش

با تحقیق در موتورهای جست‌وجو و دسترسی محدود به برخی از صفحات کتاب اخلاق پروژه، آن را برای ترجمه مناسب دیدم. برای این منظور ابتدا نسخه الکترونیک کتاب خریداری شد، سپس با یافتن نشانی الکترونیکی نویسندگان با آنها مکاتبه و ضمن معرفی خود و همکاران، اجازه ترجمه کتاب از انگلیسی به فارسی را از آنها گرفتیم. مراتب طی یک نامه رسمی به معاونت پژوهشی دانشگاه تهران اعلام و آن معاونت نیز پس از انجام دادن تشریفات قانونی، موضوع را به‌وسیله اداره کل خدمات پژوهشی دانشگاه تهران (مالکیت فکری)، اطلاع‌رسانی عمومی کرد.

بعد از این ترجمه کتاب آغاز شد. با پایان یافتن ترجمه اولیه کتاب، متن آن توسط اینجانب ویرایش و با شناسایی مشکلات آن، دوباره با متن اصلی تطبیق داده شد. این کار چند بار تکرار شد تا اطمینان پیدا کردم محتوای کتاب به فارسی برگردان شده است. برای اطمینان بیشتر، اصطلاحات کتاب شناسایی و در پاورقی به متن اضافه شد (حدود ۷۸۸ اصطلاح). سپس ترجمه این اصطلاحات در تمام کتاب یکسان‌سازی شدند. با پایان یافتن این مرحله، دوباره متن کتاب توسط اینجانب ویرایش و تلاش شد تا آنجا که ممکن است، ترجمه به متن روانی تبدیل شود.

متن ترجمه‌شده، متنی فلسفی و اخلاقی است، از این‌رو مقدمه‌ای طولانی به‌عنوان سخن مترجم بر آن افزوده شد تا خوانندگان با دانش اخلاق، ساحت‌های آن، همچنین نظریه‌های اخلاقی بیشتر آشنا شوند. همچنین گزارشی کوتاه نیز از ادبیات تحقیق نیز به آن افزوده شد. محتوای مقدمه دربرگیرنده این مطالب است: ۱- بازتعریف علم اخلاق؛ ۱- ساحت‌های علم اخلاق؛ ۲- نظریه‌های اخلاقی، شامل پیامدگرایی (سودگرایی عمل‌نگر و سودگرایی قاعده‌نگر)، وظیفه‌گرایی (وظیفه‌گرایی عمل‌نگر و وظیفه‌گرایی قاعده‌نگر)؛ فضیلت‌گرایی (مفهوم‌شناسی فضیلت، تفسیرهای گوناگون از فضیلت، انواع

فضیلت، خوانش‌های نظریه‌ی فضیلت‌گرا و تمایز با دیگر نظریه‌های اخلاقی؛ ۳- اخلاق کاربردی و ۴- مفاهیم کاربردی، شامل مدیریت، پروژه، مدیریت پروژه، اهمیت مدیریت پروژه و موفقیت پروژه. افزون بر این، به نظر اینجانب، در برخی از موارد، عبارت کتاب نیز به توضیح‌های اضافی نیاز داشت که با استناد به منابع معتبر این کار انجام گرفت و با استناد به حدود ۳۰۰ منبع فارسی و انگلیسی و درج حدود ۳۰۰ پانویس، توضیح‌های لازم به متن اصلی اضافه شد. سرانجام کتاب نمایه‌سازی شد و اسامی اشخاص و کسان، اصطلاحات علمی و علایم اختصاری به‌کاررفته در متن کتاب به‌صورت نمایه به آخر متن اضافه شدند.

در پایان لازم می‌دانم مراتب تقدیر و سپاس خود را از آقایان حامد نصر، مهرداد سرهادی و سرکار خانم منا فروزنده دانشجویان دوره‌ی دکتری مدیریت پروژه دانشگاه تربیت مدرس که تنها ترجمه‌ی اولیه‌ی متن کتاب را به‌عنوان بخشی از تکلیف درس «اخلاق حرفه‌ای مدیریت پروژه» بر عهده داشتند، اعلام کنم. همچنین از جناب آقای امیر ردائی دانشجوی دکتری مدیریت پروژه دانشگاه تربیت مدرس که یافته‌های پژوهشی خود را در حوزه‌ی اخلاق سازمانی^۱ در اختیار اینجانب قرار داده‌اند، سپاسگزارم. سرانجام از انتشارات دانشگاه تهران برای پذیرش چاپ این کتاب کمال تشکر را دارم.

سعید نظری توکلی

دانشیار دانشگاه تهران

پانزدهم تیرماه ۱۳۹۷ مصادف با ششم جولای ۲۰۱۸

۱. رساله‌ی نامبرده با عنوان «عوامل فراسازمانی مؤثر بر عملکرد اخلاقی حکمرانی سازمان‌های نظام فنی و اجرایی کشور» با راهنمایی مشترک دکتر محمدحسین صبحیه و اینجانب مراحل پایانی نگارش خود را سپری می‌کند.